

Лариса Дояр,

кандидат історичних наук, доцент,
старший науковий співробітник Державного архіву друку
Книжкової палати України,
e-mail: arkhiv@ukrbook.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

Українознавство за часів "воєнного комунізму" (на вітчизняних книгодруках 1920 року)

У статті порушено проблему духовних здобутків Української національно-демократичної революції 1917 р. З легітимією власних владних інституцій набуло поширення українознавство як узагальнений комплекс знань про модерну українську націю. Процес згуртування українців у політичну націю потребував просвіти й виховання суспільства на засадах українознавчих цінностей. Усвідомлюючи цей важливий компонент своєї розбудовчої діяльності, національні уряди України (Генеральний Секретаріат Української Народної Республіки, Державний Секретаріат Західноукраїнської Народної Республіки, Рада Міністрів Гетьманату Павла Скоропадського, Рада Народних Міністрів за часів Директорії УНР) приділяли значну увагу розвитку українознавства. Зазнавши поразки в боротьбі за збереження української державності, національні сили зуміли зберегти та явити суспільству потенціал українознавства як чинник виховання етнічної ідентичності. Завадою не став навіть режим диктатури пролетаріату, посилений політикою "воєнного комунізму". Навіть більше, більшовики своєрідним чином прийняли від національних сил "естафету" суспільного поширення українознавства. Розглядаючи останнє як дієвий механізм здобуття авторитету серед народних мас, керівники Компартії та радянського уряду поставилися до українознавства з господарською осядливістю. Радянська влада не тільки зберегла українознавчі здобутки супротивників по громадянській війні, а й трансформувала їх у власну політичну кампанію "коренізації" (українізації), що стартувала 1923 р. і принесла більшовикам численні бонуси на внутрішньому й зовнішньому контурах життя. Зазначений аналіз і його артикульовані у цій статті висновки авторка зробила на підставі вивчення вітчизняних книгодруків 1920 р., що зберігаються в Державному архіві друку Книжкової палати України.

Ключові слова: українознавство; вітчизняні книгодруки; Державний архів друку; Книжкова палата України

Постановка проблеми. Століття тому українське суспільство переживало складні часи: тривали виснажлива громадянська війна, обтяжена чинником зовнішнього втручання, й боротьба за збереження української державності. Водночас 1920 р. у цьому контексті відчутно відрізняється від попередніх років Української революції. Про це переконливо свідчить тогочасна друкована продукція. Річ у тім, що внаслідок політичної еміграції національний сегмент втратив більшу частину блискучих полемістів і талановитих дописувачів, тоді як радянська влада після перемоги над білогвардійським генералом Денікіним дістала чимало пропагандистських бонусів і суттєво посилила позиції на наших теренах. Згодом навіть затятий монархіст М. Булгаков позначився крилатою сентенцією про те, "що всі хотіли управляти Україною, й лише більшовики розуміли, що її треба захищати". Тенденцію до посилення більшовицької пропаганди в Україні загалом було віддзеркалено у вітчизняних книгодруках 1920 р., проте революційна боротьба все ще тривала й українське друковане слово, як і раніше, залишалося її гучним рупором. Розвиток українознавства в умовах "воєнного комунізму" має велике історичне значення, тож актуальність порушеної тематики не викликає жодного сумніву ані з наукового, ані з суспільного погляду.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідженню українознавства часів національної революції та боротьби за збереження української державності присвячено чимало фахових розвідок. Найґрунтовніше проблему дослідила професор історії О. Гомотюк [4—5], яка довела, що під час державотворчих про-

цесів 1917—1920-х рр. відбулася інституалізація українознавства [5, с. 226—245], а згодом, його радянська та ідеологізація [5, с. 304—308]. У різних аспектах ця тема фігурує в дослідженнях науковців відділу історичних студій Національного науково-дослідного інституту українознавства МОН України (І. Краснодемська, Т. Швидченко, С. Губський та інші). На базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка від 2000 р. діє потужний Центр українознавства. Водночас у контексті співіснування українознавчих здобутків національних сил революції та радикальної більшовицької політики "воєнного комунізму" тема дотепер не розглядалася. Отже, **метою статті** є дослідження вітчизняної друкованої продукції, що виходила у видавництвах радянської України століття тому, проведення контент-аналізу літератури 1920 р. видання з виразним українознавчим концептом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Запроваджена 1917 р. кампанія українізації, попри швидку зміну політичних режимів, зберігала чинність упродовж усього періоду революційних змагань. Спираючись на книгодруки 1920 р., можемо говорити про певну стабільність виходу літератури українознавчого змісту. Більше того, вона зазнавала організаційної структуризації, видавалася доволі великими накладками й мала неабиякий попит. На заваді розвитку українознавчих книгодруків радянська влада не ставала, тож вітчизняна видавнича діяльність демонструвала рятівну для української національної справи інерційність.

1920 р. позначився виходом навчального посібника з українознавства [2], що містив аналіз історіо-

графії України та був апробований на відповідних учительських курсах. Автором книги, виданої друкарнею Катеринославської спілки споживчих товариств у лютому 1920 р., був Василь Олексійович Біднов — член Української Центральної Ради, декан богословського факультету Кам'янець-Подільського державного українського університету. Відомий історик, народжений у селі Широкому, що під Кривим Рогом, 1918 р. дістав запрошення очолити Російський університет у Катеринославі, але відмовився, зберігаючи вірність власним ідейним переконанням. Взагалі, враховуючи лише постать автора, можемо говорити про раритетність посібника, хоча не меншою підставою для цього слугує і його зміст.

Видання навчально-методичного характеру складається з двох розділів (російськомовна й україномовна література з історії України). У першому розділі йдеться про дослідження, що поклали початок науковому вивченню нашої історії. До цих праць В. Біднов відносить "Историю Малой России" Д. Бантиш-Каменського (1822), "Историю Малороссии" М. Маркевича (1843), наукові розвідки М. Костомарова, В. Антоновича, що, за висловом автора, "збудили інтерес до нашого минулого" [2, с. 15]. Важливе місце у вивченні українознавства В. Біднов відводить історичним розвідкам Д. Яворницького. З великою повагою автор ставиться до наукової діяльності О. Єфименкової (сучасникам відома як О. Єфименко). Історик, зокрема, зауважує, що вихід її книжки 1904 р. навмисне затримали "вчені спеціалісти", а коли нарешті видання надрукували, то беззаперечний авторитет М. Грушевського затьмарив цю історичну розвідку й зробив непомітною для вчених і громадянства [2, с. 17—19]. Слід зазначити, що цей сюжет, сповнений щирої симпатії до Олександри Яківни, переповідав не тільки В. Біднов. Про це писав і М. Аркас, але на відміну від Василя Олексійовича, який делікатно оминув імена фігурантів справи, прямолінійно звинуватив фундатора наукової концепції історії України М. Грушевського. В. Біднов же, аналізуючи велику кількість праць історика, називає його ім'я "синонімом українського руху" й висловлюється на адресу вченого винятково компліментарно і з великою повагою [2, с. 21].

До україномовних розвідок з історії України вчений відносить статті в журналі "Основа", що виходив у Петербурзі впродовж 1861—1862 рр., праці М. Драгоманова "Про українських козаків, татар і турків" та І. Нечуя-Левицького "Унія та Петро Могила". В. Біднов зазначає, що 1906 р. вийшла розвідка Б. Грінченка "Як жив український народ", що складалася з 16 розділів, а наступного року побачили світ дослідження Г. Коваленка "Українська історія. Оповідання з історії України від найдавніших часів, з вступним словом, про всесвітню історію" (Полтава, 1907) та М. Грушевського "Про старі часи на Україні" (Петербург, 1907). Перше видання "старих часів" В. Біднов наділяє окремими компліментами, адже в ньому було вміщено чудові малюнки, котрих немає у поширеному перевиданні 1917 р. Майже одночасно

1908 р. вийшли праці М. Аркаса "Історія України-Русі" та М. Грушевського "Ілюстрована історія України". Перша містила 210 малюнків і 9 карт, що вигідно вирізняло її поміж подібних видань. Водночас, зазначає В. Біднов, книжку М. Аркаса сприйняли доволі прохолодно. Його жорстко критикував В. Липинський за брак "суцільного погляду на історичну еволюцію українського народу", М. Грушевський — за примітивний виклад, недостатнє висвітлення культурної історії, соціальних процесів і національних відносин [2, с. 31]. Історик назвав цю розвідку не просто слабкою, а шкідливою з наукового, просвітнього та національного погляду, за його висловом, М. Аркас написав її так, немовби навмисне хотів звести історію України до абсурду [2, с. 32]. Художник Ф. Красицький додавав, що в малюнках книги Аркаса відчувається "московський дух". Попри жорстку критику, "Історія..." мала надзвичайно великий попит — наклад у 7 тис. примірників було розпродано за кілька місяців. На думку Василя Олексійовича, "ні одна українська книжка, окрім "Кобзаря", не мала такого успіху, який випав на долю праці М. Аркаса, її купували, читали, читали з захопленням і щиро дякували авторові за його книгу, надсилаючи до нього листи... видно було, що Аркас зрозумів ту велику потребу в популярній історії України, котра почувалася в широких колах нашого громадянства. Автор цих рядків був свідком того, як книжка Аркаса поширювалася серед робітництва та селянства Катеринославщини, роблячи скрізь надзвичайно велике враження на своїх читачів і пробуджуючи в них національну свідомість" [2, с. 33—34].

Одночасно "Ілюстровану історію..." М. Грушевського В. Біднов називає "найкращою повною історією України" [2, с. 36]; аналізуючи вісім томів "Історії України-Русі", порівнює вченого з масштабною постановою російського історика С. Соловйова [2, с. 41].

Поміж праць, виданих за кордоном, В. Біднов згадує книжку доцента Кам'янець-Подільського державного українського університету І. Крепякевича (відомого сучасному читачеві як І. Крип'якевич) (Відень, 1918), розвідку "Українська історія" професора С. Томашівського (Львів, 1919). Окрім того, В. Біднов високо оцінює наукові праці, що друкувалися в "Записках НТШ" у Львові, "Літературно-науковому віснику" та журналі "Україна" в Києві [2, с. 44—45].

Важливими у вивченні історії України В. Біднов вважав розвідки професора М. Ростовцева "Давнє минуле нашого Півдня" та працю першого ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету І. Огієнка "Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу".

Загалом, друк книжки подібного змісту в рік затухання революційних процесів (1920) переконливо свідчить про те, що ідеї національної самоідентифікації та розбудови власної державності пустили міцне коріння й були готові до подальшого розвитку. Тож не дивно, що, зміцнившись у владі, більшовики 1923 р. розпочали впроваджувати в УСРР кампанію коренізації (українізації), що відповідала запитам суспільства. А запит, зі свого боку, був артикульований і

практично втілений керівниками національного революційного процесу. Отже, Українська революція, зазнавши поразки, залишила по собі вагомий здобутки.

Поширення українознавчого фактора в суспільстві столітньої давнини засвідчує і друк книги Д. Дорошенка, присвяченої громадській і літературно-науковій діяльності М. Костомарова [6]. Видання у більшовицькому Києві ґрунтовної наукової праці, написаної колишнім міністром з уряду Гетьманата Павла Скоропадського, само собою є фактом цікавим. Щодо контенту, то видатний історик вкотре акцентував увагу суспільства на проблемі українознавства й здійснив вагомий внесок у розвиток вітчизняної біографістики.

Активним модератором у справі розвитку українознавства на теренах Слобідської України був професор історії Д. Багалій, який під власним ім'ям започаткував рубрику "Культурно-історична бібліотека". У харківському видавництві "Союз" 1920 р. було видано працю Г. Хоткевича "Тригорій Савич Сковорода (короткий його життєпис і вибрані місця з творів та листів) з нагоди 125-ліття з дня смерті" [12]. До книги увійшло невідоме на той час листування філософа з друзями (М. Ковалинським, С. Тевяшовим та іншими).

У тій самій рубриці 1920 р. побачила світ монографія Д. Багалія "Заселення Південної України (Запоріжжя й Новоросійського краю) і перші початки її культурного розвитку" [1]. Видана у Харкові друкарнею Центросоюзу, книга складалася з шести розділів та оповідала про природу Півдня, перших поселенців краю — запорозьких козаків, зусилля імперії з освоєння цієї території, народну колонізацію (українську й великоросійську) краю, його чужоземне заселення у XVIII — першій чверті XIX ст., становлення місцевої культури.

Д. Багалій розповів про заснування південних міст (Катеринослав, Херсон, Миколаїв, Одеса), навів унікальні карти, зокрема "Карту Запорозьких земель", із позначкою північного кордону з Гетьманщиною й південного — з ногайськими татарами, та детальну карту "Новоросійського краю". Автор засвідчував бурхливий розвиток сільського господарства та торгівлі, зокрема зовнішньої (козаки, наприклад, торгували через очаківський порт), наводив цікаві факти щодо залюднення Півдня України. За твердженням історика, в Новоросійському краї бракувало жіночого населення, туди вербували дівчат, тож "одному єврею вербовщику давали по 5 карбованців за дівчину". Правитель Катеринославського намісництва Синельников приваблював до переселення у Новоросію українське населення польських губерній [1, с. 67—68]. Взагалі, на Півдні оселилося багато різного люду, як за національним (серби, німці, поляки, молдавани тощо), так і за релігійним (старообрядці, молокани, меноніти тощо) походженням, але більшість, за висловом Д. Багалія, становила "українська і великоросійська колонізація".

Функціонуванням українознавчої рубрики опікувалися й місцеві осередки, зокрема кооператив повітової вчительської спілки у Черкасах 1920 р.

випустив книжку "Свят-вечір" згаданої О. Єфименко [7], призначену для читання в початковій школі.

Природознавча україністика 1920 р. збагатилася монографією українського академіка П. Тутковського. Всеукраїнський кооперативний видавничий союз надрукував його "Нариси з природи України", написані у форматі наукового народознавства [11]. Автор оповідав про знайденого в Україні мамута (мамонта), розвідки бурштину, неповторні "мандрівні вогники". Розповідаючи про Поділля, П. Тутковський описував фосфоритові копальні та медоборські гори; змальовуючи Волинь, говорив про Кременецькі гори та Берестовецький вулкан. Значну увагу автор приділив озеру Світязь, переповідаючи одночасно міфи та легенди про нього. Специфікою українського ландшафту академік вважав численні яри. Окремим розділом монографії стала гідрологія — П. Тутковський із дослідницьким захопленням писав про підземні води України, можливості використання велетенських запасів енергії Дніпра, Дністра й Бугу.

Пріоритетне значення запровадженої Українською Центральною Радою українізації підтверджує й той факт, що всі суспільно значущі радянські книгодруки обов'язково перекладали українською. Зокрема, в архіві Книжкової палати України зберігається прижиттєва (за життя В. Леніна) книжка з історії більшовицької партії, видана двома мовами (російською та українською) — "Історія партії комуністів у Росії", що належить Л. Каменєву, одному з найближчих соратників вождя світового пролетаріату [8]. Цікаво, що більшовицький реверанс у бік українознавства позначився навіть на написанні прізвища Льва Борисовича — не Каменєв, а Каменів! Зауважимо, що праця навіть віддалено не наближається до сумнозвісного "Короткого курсу ВКП(б)" часів Й. Сталіна. Книжку видало Всеукраїнське державне видавництво у Харкові накладом 20 тис. примірників за ціною 10 крб.

В україномовному перекладі Г. Клименка Державне видавництво в Києві випустило у світ колективну працю "З історії жіночого руху в Росії" двох найвідданіших більшовичок — О. Колонтай та Олени Блоніної (псевдонім близької до Ілліча І. Арманд) [9]. Видана одночасно двома мовами у друкарні, що розташовувалася по вулиці Караваївській, 5 у Києві, книжка мала кишеньковий формат, п'ятитисячний наклад і коштувала 30 крб.

В українському перекладі надруковано й пропагандистську брошуру більшовика М. Владімірова "Продовольча політика радянської влади на Україні" у перекладі М. С-ої та Ів. Клочко [3]. Оприлюднене в Катеринославі єдино зрозумілою для селянства мовою (українською), видання виправдовувало більшовицьку продрозкладку, закликала селян не саботувати здавання хліба, бо "голодні робітники не можуть підняти продуктивність праці" [3, с. 13].

У Державному архіві друку Книжкової палати України в україномовному перекладі М. Ільтичної та за редактуванням Ларика зберігається праця першого голови Вищої ради народного господарства більшовицької Росії В. Оболенського "Демократична чи радян-

ська республіка?" [10]. Книжку під псевдонімом "Н. Осинський" (популярне поміж більшовиків ім'я київського терориста, страченого 1879 р. у 26-річному віці за наказом Олександра II) випустила у світ друкарня товариства "Криниця", розташована за адресою Хрещатик, 42. Автор дезавує поняття "демократична республіка", зауважуючи, що в капіталістичних країнах править не народ, а капітал [10, с. 6]. За його висловом, демократична республіка полегшує буржуазії панування, тож, виходячи з цього, треба зламати її міць, що під силу лише диктатурі пролетаріату й незаможних селян. Єдиною прийнятною для робочого люду владою є радянська, адже радянська республіка — це держава робітників і селян, а не капіталістів [10, с. 31]. У цьому

разі з боку одного з провідних діячів більшовицької партії спостерігаємо вдалий пропагандистський хід із залученням українознавчої компоненти.

Висновки. Підсумовуючи викладене, доходимо висновку, що книгодрукарство має вагомий потенціал для аналітичної аргументації. Розповсюдження літератури українознавчого змісту переконливо доводить, що, попри поразку українських національних сил у революційному процесі столітньої давнини, їх ідеологічний вплив на тогочасне суспільство залишався доволі відчутним. Загалом, україномовна більшовицька пропаганда яскраво свідчить, що українізація стала беззаперечним здобутком Української національно-демократичної революції.

Список використаної літератури

1. Багалій Д. І. Заселення Південної України (Запорожжя і Новоросійського краю) і перші початки її культурного розвитку / Д. І. Багалій. — Харків : Союз, 1920 — 112 с.
2. Біднов В. Що читати по історії України (коротенька історіографія України). З викладів на учительських курсах українознавства / В. Біднов. — Катеринослав : Видання Союзу Споживчих товариств, 1920. — 47 с.
3. Владіміров М. Продовольча політика радянської влади на Україні (переклад М. С-ої, переглянутий Ів. Клочко) / М. Владіміров. — Катеринослав : Всеукраїнське видавництво, Катеринославський відділ, 1920. — 16 с.
4. Гомотюк О. Є. Історія українознавства / О. Є. Гомотюк. — Київ : Академвидав, 2011. — 512 с.
5. Гомотюк О. Є. Злет і трагедія українознавства на зламі епох (90-ті рр. XIX — перша третина XX ст.) / О. Є. Гомотюк. — Тернопіль : Економічна думка, 2007. — 552 с.
6. Дорошенко Д. М. І. Костомаров. Його громадська й літературно-наукова діяльність / Д. Дорошенко. — Київ : Видання Товариства "Друкар", 1920. — 96 с.
7. Єфименко О. Свят-вечір / О. Єфименко. — Черкаси : Видання Кооперативу повітової вчительської спілки, 1920. — 12 с.
8. Каменів Л. Б. Історія партії комуністів у Росії й В. І. Ленін (промова) / Л. Б. Каменів. — Харків : Всеукраїнське Державне видавництво, 1920. — 40 с.
9. Колонтай О. З історії жіночого руху в Росії / О. Колонтай, О. Блоніна ; переклад Григорій Клименко — Київ : Державне видавництво, 1920. — 72 с.
10. Осинський Н. Демократична чи радянська республіка? / Н. Осинський ; переклад М. Ільтичної за ред. Ларика. — Київ : Державне видавництво УСРР. — 1920. — 32 с.
11. Тутковський П. Нариси з природи України (статті та розвідки академіка). Вип. 1 / П. Тутковський. — Київ : Всеукраїнський кооперативний видавничий союз, 1920. — 189 с.
12. Хоткевич Г. Григорій Савич Сковорода (короткий його життєпис і вибрані місця з творів та листів) з нагоди 125-ліття з дня смерті / Г. Хоткевич. — Харків : Союз, 1920. — 168 с.

Larysa Doiar

Ukrainian science in the time of "military communism" (on domestic books printed in 1920)

The article presents the problem of spiritual achievements of the Ukrainian National-Democratic Revolution of 1917. With the legitimation of their own power institutions, Ukrainian studies became widespread, as a generalized complex of knowledge about the modern Ukrainian nation. The process of uniting Ukrainians into a political nation needed to educate and educate the society on the basis of Ukrainian values. Recognizing this important component of its development activities, the national governments of Ukraine (General Secretariat of the Ukrainian People's Republic, State Secretariat of the Western Ukrainian People's Republic, Council of Ministers of Hetmanat Paul Skoropadsky, the Council of People's Ministers during the Development of the Directory of Ukraine). Having been defeated in the struggle for the preservation of Ukrainian statehood, national forces, meanwhile, were able to preserve and show to the society the potential of Ukrainian studies as a factor in the education of ethnic identity. Even the regime of the dictatorship of the proletariat, intensified by the policy of "war communism", did not become a hindrance. Moreover, the Bolsheviks, in their own way, accepted from the national forces the "baton" of public dissemination of Ukrainian studies. Considering the latter as an effective mechanism for gaining authority among the masses, the leaders of the Communist Party and the Soviet government treated Ukrainian economics with economic prudence. Not only did the Soviet authorities retain the achievements of their opponents in the civil war, but also transformed them into their own political "indigenization" campaign, which began in 1923 and brought numerous bonuses to the Bolsheviks, both on the internal and external contours of life. The author made the aforementioned analysis and his conclusions in this article on the basis of the study of the national books in 1920, kept in the State Archives of the Book of Ukraine named after Ivan Fedorov.

Keywords: Ukrainian studies; domestic books; State archive of print; Book Chamber of Ukraine

References

1. Bahaliy D. I. (1920). *Zaselennya Pivdennoyi Ukrayiny (Zaporozhzhya i Novorosyiskoho krayu) i pershi pochatky yiyi kul'turnoho rozvytku*. Kharkiv: Soyuz.
2. Bidnov V. (1920). *Shcho chytaty po istoriyi Ukrayiny (koroten'ka istoriohrafiya Ukrayiny)*. Z vykladiv na uchytel's'kykh kursakh ukrayinoznavstva. Katerynoslav: Vydannya Soyuzu Spozhyvchykh tovarystv.

3. Vladimirov M. (1920). *Prodoval'cha polityka radyans'koyi vlady na Vkrayini*. Katerynoslav: Vseukrayins'ke vydavnytstvo, Katerynoslavs'kyy viddil.
4. Homotyuk O. Ye. (2011). *Istoriya ukrayinoznavstva*. Kyiv: Akademvydav.
5. Homotyuk O. Ye. (2007). *Zlet i trahediya ukrayinoznavstva na zlami epokh (90-ti rr. XIX — persha tretyna XX st.)*. Ternopil': Ekonomichna dumka.
6. Doroshenko D. (1920). *M. I. Kostomarov. yoho hromads'ka y literaturno-naukova diyal'nist'*. Kyiv: Vydannya Tovarystva "Drukar".
7. Yefymenko O. (1920). *Svyat-vechir*. Cherkasy: Vydannya Kooperatyvu povitovoyi vchytel's'koyi spilky.
8. Kameniv L. B. (1920). *Istoriya partiyi komunistiv u Rosiyi y V. I. Lenin (promova)*. Kharkiv: Vseukrayins'ke Derzhavne vydavnytstvo.
9. Kolontay O., Blonina O. (1920). *Z istoriyi zhinochoho rukhu v Rosiyi*. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo.
10. Osyns'kyy N. (1920). *Demokratychna chy radyans'ka respublika?*. Kyiv: Derzhavne vydavnytstvo USRR.
11. Tutkovs'kyy P. (1920). *Narysy z pryrody Ukrayiny (statti ta rozvidky akademika)*. Vyp. 1. Kyiv: Vseukrayins'kyy kooperatyvnyy vydavnychyy soyz.
12. Khotkevych H. (1920). *Hryhoriy Savych Skovoroda (korotkyy yoho zhyttyepys i vybrani mistysya z tvoriv ta lystiv) z nahody 125-litya z dnya smerti*. Kharkiv: Soyuz.

Надійшла до редакції 10 квітня 2020 року

ВИДАТНІ ДІЯЧІ ТА ВИЗНАЧНІ ПОДІЇ

УДК 01-051Добко:011/016]

DOI: 10.36273/2076-9555.2020.6(287).35-42

Віталіна Шкаріна,

науковий співробітник НБУВ,

e-mail: shkarina@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9840-7869>

Бібліографічна школа Тетяни Добко

Статтю присвячено 40-річчю наукової діяльності Т. Добко — бібліографознавця, бібліотекознавця, книгознавця, історика, бібліографа. Висвітлено один із напрямів діяльності вченої — створення науково-допоміжних бібліографічних посібників. Подано характеристику бібліографічних праць, підготовкою яких займалася Т. Добко як укладач, керівник авторського колективу, науковий редактор. Цей напрям її діяльності окремо не досліджувався. Джерельну базу публікації становлять основні бібліографічні праці Т. Добко, допоміжними матеріалами слугують рецензії та відгуки на них науковців. Застосовано бібліографічний, біографічний, історичний та інші загальнонаукові методи: описовий, системного та ретроспективного аналізу, джерелознавчий. Серед основних бібліографічних праць Т. Добко "Вісник: місячник літератури, мистецтва, науки й громадського життя, 1933—1939: систематичний покажчик змісту" (Київ; Вашингтон; Нью-Йорк, 2002); "Сербські фольклор і література в українських перекладах та дослідженнях: матеріали до бібліографії" (Київ, 2005); "Схід і Південь України: час, простір, соціум: у 2 т. Т. 2. Матеріали до бібліографії" (Київ, 2016); "Українсько-бельгійські літературні зв'язки, 1870—2008: бібліографічний покажчик" (Київ; Львів, 2010); "Покажчики змісту українських часописів у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: метабібліографічний посібник" (Київ, 2019) та інші. Зазначено, що практична бібліографічна діяльність Т. Добко не обмежується укладанням та редагуванням бібліографічних посібників, адже колосальний досвід бібліографа вона передає колегам з усієї України. Широка експертна та науково-педагогічна діяльність також є часткою її внеску в національну систему інформаційного забезпечення наукових досліджень. Наголошено, що багатолітня бібліографічна практика вченої дає підстави говорити про таке явище у нашому професійному середовищі, як бібліографічна школа Тетяни Добко.

Ключові слова: Т. Добко; біографістика; бібліограф; бібліографознавець; книгознавець; бібліографія; бібліографічні посібники

Постановка проблеми. Актуальність тематики статті пов'язана з посиленням інтересу суспільства до історико-біографічних досліджень, зокрема до проблеми біографії людини науки. Аналіз праць знаних бібліографів і бібліографознавців збагачує бібліографознавчу науку та бібліографічну практику. Статтю присвячено 40-річчю наукової діяльності Т. Добко — бібліографознавця, бібліотекознавця, історика, бібліографа.

Метою дослідження є висвітлення одного з напрямів діяльності вченої — бібліографічної практики. Подано характеристику основних бібліографічних праць, підготовкою яких займалася Т. Добко як укладач, керівник авторського колективу, науковий редактор. Цей напрям її діяльності окремо не вивчався.

Джерельну базу дослідження становлять основні бібліографічні праці Т. Добко, допоміжними ма-

теріалами є рецензії та відгуки на них науковців. Застосовано бібліографічний, біографічний, історичний та інші загальнонаукові методи пізнання: описовий, системного та ретроспективного аналізу, джерелознавчий.

Виклад основного матеріалу. Бібліографія в житті та життя в бібліографії відомої української вченої, бібліографознавця й бібліографа Тетяни Василівни Добко характеризується багатоаспектністю реалізації. Широке коло її професійних обов'язків та інтересів охоплює: організацію інформаційно-бібліографічної діяльності в науковій бібліотеці; формування довідково-бібліографічного фонду; організацію довідково-бібліографічного апарату; підготовку наукових праць у галузі бібліографознавства; участь в укладанні різноманітних за видом, формою та жанром бібліографічних по-